

УДК 338.433:339.564

В. Г. Грановська,

к. е. н., доцент, докторант, Херсонський державний аграрний університет, Україна

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ЯК ІНДИКАТОРА ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

V. Hranovska,

Assistant professor, Kherson State Agrarian University

EXPORT POTENTIAL OF AGRARIAN ENTERPRISES OF UKRAINE AS AN INDICATOR OF THEIR COMPETITIVENESS

У статті відображено товарно-економічний вимір зовнішньої торгівлі України. Наведено товарну структуру експорту та імпорту України. Проаналізовано індекси сприятливості національного середовища розвитку та ефективності логістики зовнішньої торгівлі України. Проаналізовано ситуацію із українським експортом сільськогосподарської продукції та продовольства загалом.

The article reflects the commodity-economic dimension of Ukraine's foreign trade. The commodity structure of export and import of Ukraine is presented. The indices of the favorableness of the national development environment and the efficiency of Ukraine's foreign trade logistics are analyzed. The situation with Ukrainian exports of agricultural products and food as a whole is analyzed.

Ключові слова: конкурентоспроможність, експорт, імпорт, товарообіг, зовнішня торгівля, аграрний сектор, сільськогосподарська продукція, продовольчі товари.

Key words: agricultural products, agrarian sector, competitiveness, commodity circulation, export, foodstuffs, foreign trade, import.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах важливим питанням є активізація зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств, у першу чергу експортної. Її стан впливає на розвиток національної економіки, платіжного балансу держави та добробут населення. Обсяги експорту продукції аграрних підприємств збільшуються в умовах глобалізації та міжнародної інтеграції, трансформації міжнародних економічних відносин і структури світової агропродовольчої системи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження розвитку аграрного сектору здійснюється на науковому та державному рівнях. Зокрема в працях М. Зубця, П. Саблука, Б. Пасхавера, О. Шубравської, А. Молдован, М. Хвесика розглянуто проблеми та перспективи сталого розвитку сучасного економічного стану агропромислового сектору. Не-

зважаючи на значний науковий доробок, питання оцінки експортного потенціалу аграрного сектору України як індикатора його конкурентоспроможності залишаються недостатньо вивченими, що робить актуальним подальше вивчення цієї проблематики. Водночас існує необхідність постійного спостереження за станом та тенденціями розвитку з метою виявлення та вирішення проблем галузі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є аналіз сучасного експортного потенціалу аграрного сектору України для оцінки його конкурентоспроможності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У 2016 р. обсяги імпорту перевищили рівень 2015 р., тоді як експорт у 2016 р. продовжував зменшуватися. По регіонах експорт України до країн Європи в цілому та Європейського Союзу зокрема, Африки та Австралії збільшився. При цьому в 2016 р. найбільшим ринком збуту укра-

Таблиця 1. Товарна структура експорту та імпорту України

Продукція	Експорт				Імпорт			
	2015 р.		2016 р.		2015 р.		2016 р.	
	млн дол. США	%	млн дол. США	%	млн дол. США	%	млн дол. США	%
Всього	35420	100,0	33571	100,0	38875	100,0	40364	100,0
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	14479	40,9	15253	45,4	3407	8,8	3862	9,6
Мінеральні продукти	2672	7,5	2390	7,1	11180	28,8%	8064	20,0
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей	2436	6,9	1833	5,5	7535	19,4	8294	20,5
Деревина та вироби з неї	1540	4,3	1511	4,5	935	2,4	1033	2,6
Промислові вироби	503	1,4	463	1,4	1749	4,5	1957	4,8
Чорні та кольорові метали та вироби з них	9166	25,9	8099	24,1	1897	4,9	2190	5,4
Машини, устаткування, транспортні засоби	3343	9,4	2748	8,2	7509	19,3	10353	25,6
Різне (з урахуванням неформальної торгівлі)	1282	3,6	1274	3,8	4664	12,0	4611	11,4

Джерело: розраховано за даними Національного банку України [1].

Таблиця 2. Індекс сприятливості національного середовища розвитку зовнішньої торгівлі України (Global trade enabling index)

Індекс	2014 р.	2016 р.
	84 (134 країни)	95 (136 країн)
Субіндекс А. Доступ до ринку		
Компонент 1. Доступ до внутрішнього ринку	22	24↓
Компонент 2. Доступ до зовнішніх ринків	97	110↓
Субіндекс В. Управління кордоном	92	95↓
Компонент 3. Ефективність та прозорість управління кордоном	92	95↓
Субіндекс С. Інфраструктура		
Компонент 4. Доступність та якість транспортної інфраструктури	64	72↓
Компонент 5. Доступність та якість транспортних послуг	62	69↓
Компонент 6. Доступність та використання ІКТ	72	73↓
Субіндекс D. Операційне середовище	106	125↓
Компонент 7. Операційне середовище	106	125↓

Джерело: Україна: індекс залученості у світову торгівлю, 2016 р. [2].

їнських товарів були країни Азії (35,0%), потім Європа (32,6%), у тому числі Європейський Союз (31,9%), тоді як частка СНД становила тільки 17% (у т. ч. Росія — 9,3%). Таку ситуацію можна пояснити змінами позицій окремих регіонів у міжнародному поділі праці, географічною переорієнтацією українських виробників. Найбільшими експортерами в Україну в 2016 р. були країни Європи (39,8%) — ЄС (36,9%), тоді як СНД включно з Росією (24,8%) посіла друге місце, а країни Азії — третє (20,3%). Імпорт з країн СНД у 2016 р. зменшився у річному вимірі, тоді як поставки з Європи, Європейського Союзу, Азії та Америки — зросли.

Товарна структура експорту та імпорту України наведена у таблиці 1. Як свідчать дані таблиці 1 в українському експорті у 2016 р. переважали продовольчі товари та сировина для їх виробництва (45,4%), чорні та кольорові метали і вироби з них (24,1%), причому в 2016 р. обсяги експорту продовольчих товарів і сировини для їх виробництва зросли як в абсолютному, так і у відносному вимірі.

Стосовно імпорту, то в 2016 р. збільшилися обсяги імпорту всіх товарних груп крім мінеральних продуктів та категорії "різне", при цьому найвищі темпи зростання були у товарної групи "Машини, устаткування, транспортні засоби" — 137,9%. Очевидно, що зменшення споживання імпортової сировини (товарна група "Мінеральні продукти")

в абсолютному вимірі пояснюється зменшенням попиту внаслідок кризи в економіці України, девальвацією гривні, запровадженням нової схеми закупівлі природного газу.

У 2016 р. Україна переважно імпортувала машини, устаткування та транспортні засоби (25,6%), мінеральні продукти (20,0%) та продукцію хімічної та пов'язаних з нею галузей (20,5%).

У структурі експорту найбільшу питому вагу займають продовольчі товари та сировина їх виробництва. Так, у порівнянні із 2015 р. цей показник зріс на 5,4%. Індекс залученості України у світову торгівлю наведено у таблиці 2.

Побіжний аналіз наведених показників свідчить про те, що найбільш проблематичними сферами є операційне середовище, доступ до зовнішніх ринків та управління кордоном. І якщо показник складності доступу до зовнішніх ринків можна розглядати як дещо сумнівний, то низька якість операційного середовища (тобто ділового клімату) й управління кордонами (митниця) є системними проблемами України.

Таблиця 3. Індекс ефективності логістики зовнішньої торгівлі України (The Logistics Performance Index)

Ефективність логістики	2014 р.	2016 р.
Митниця	69	116↓
Інфраструктура	71	84↓
Міжнародні перевезення	67	95↓
Якість та спроможність логістичної системи	72	95↓
Відслідковування руху вантажів	45	61↓
Своєчасність доставки товарів до пункту призначення	52	54↓
Сукупний індекс	61	80↓

Джерело: розраховано за даними Світового банку [3].

Індекс ефективності логістики зовнішньої торгівлі України (The Logistics Performance Index) наведено у таблиці 3.

За даними Світового банку [3], митниця, перевезення та логістика є найбільшими проблемами для України порівняно з іншими країнами. Ці два індекси досить чітко вказують на їх невирішеності, що свідчить про необхідність втручання Уряду, з тим, щоб реально допомогти експортерам.

Аграрний сектор економіки України має сформовані пріоритети в експорті та імпорті продукції. Перспективний, експорто-орієнтований розвиток сільського господарства та харчової промисловості повинен відбуватися в напрямках збільшення виробництва продукції стабільно високої якості, підвищення його ефективності шляхом зниження собівартості продукції за рахунок зростання врожайності сільськогосподарських культур, підвищення продуктивності тварин, застосування сучасних технологій виробництва, що забезпечить високу конкурентоспроможність вітчизняної продукції за якістю і ціною на світовому ринку.

Україна має потужний аграрний сектор, експортний потенціал якого ще не вичерпано порівняно з традиційними учасниками міжнародного аграрного ринку (США, Канада, Європейський Союз). За дослідженнями фахівців, у нашій країні задіяно тільки третину продуктивних ресурсів. Продукція вітчизняного аграрного сектору є досить конкурентоздатною на міжнародних ринках.

Протягом останнього десятиріччя аграрний сектор України набув надзвичайно вагомого значення для економіки України з огляду на зростання обсягів виробництва й експорту. Стабільно високі показники сільськогосподарського виробництва дають змогу не лише повністю задовольнити внутрішні потреби країни, але й розширити експортний потенціал галузі: у 2014 р. експорт продукції аграрного сектору становив 16,8 млрд дол. США, або 31,1% від загального експорту України, зовнішньоторговельне сальдо сягнуло 10,6 млрд дол. США. За результатами року наша Україна посіла на світовому ринку продовольства за по-

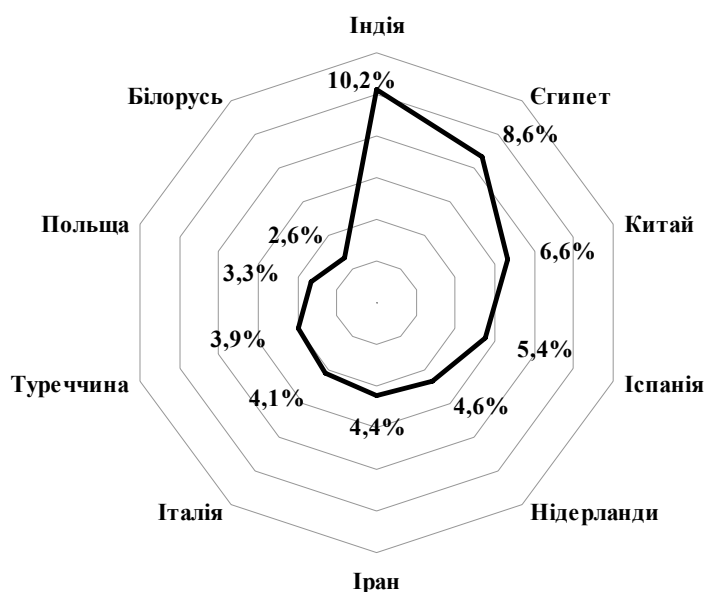

Рис. 1. Структура експорту продовольчих товарів України за 2016 р.

Джерело: розраховано за даними Світового банку [3].

казником експорту соняшникової олії перше місце, кукурудзи та ячменю — четверте, субпродуктів з курятини — п'яте, пшениці — шосте. Активно освоюються ринки сільськогосподарської продукції та продовольства країн Азії, Перської затоки, а також ЄС. При цьому розширюються географія експорту української аграрної продукції та перелік товарів, що відвантажуються закордонним споживачам.

Незважаючи на деяке зменшення обсягів сільськогосподарського виробництва, аграрний сектор залишається одним з основних джерел валютних надходжень до країни. У 2015 р. позитивне сальдо зовнішньої торгівлі в АПК становило 11,1 млрд дол. США, експорт сільськогосподарських товарів досяг рівня 14,6 млрд дол. США, а його частка в загальній товарній структурі експорту зросла до 38,2 %, що стало найвищим показником за роки незалежності України.

Україна залишається одним із лідерів у постачанні на світовий ринок соняшникової олії, кукурудзи, ячменю, пшениці, субпродуктів з курятини. Вітчизняні експортери успішно закріплюють свої позиції на ринках Китаю, Ізраїлю, Єгипту, інших країн Азії та Перської затоки. Загалом українські сільгоспвиробники постачають свою продукцію у понад 190 країн світу. В результаті адаптації вітчизняного законодавства в агросекторі та у сфері харчової безпеки до вимог ЄС 238 українських підприємств успішно пройшли сертифікацію і мають право постачати продукцію на ринки країн Євросоюзу. Водночас навіть на тлі нарощування обсягів експорту сільськогосподарських товарів Україна недоотримує валютну виручку через несприятливу динаміку світових продовольчих цін. За даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (FAO), протягом 2011—2015 рр. індекс цін на продовольчі продукти знизився в 1,4 раза (з 229,9 до 164,0 пункту), внаслідок чого у 2015 р. Україна недоотримала 2,9 млрд дол. США [4].

Ключовими ринками збуту для України були країни Азії (45,9% експорту, 7 млрд дол.), Євросоюзу (27,5%, 4,2 млрд дол.), Африки (15,7%, 2,4 млрд дол.), СНД (7,7%, 1,2 млрд дол.), а також США (0,9%, 45 млн дол.) [5]. Дослідження експортної діяльності аграрних підприємств протягом 2010—2014 рр. показали, що частка аграрної продукції у загальному експорті зросла від 19,3% у 2010 р. до 32,9% у 2014 р., або від 9,9 млрд дол. до 15,1 млрд дол. Щодо структури аграрного експорту, то вона також зазнала змін через суттєве підвищення частки продуктів рослинного походження (від 40% у

2010 р. до 56,2% у 2014 р.) та зменшення частки жирів, олії (від 25,9 до 18,8%) і продуктів тваринного походження та живих тварин (від 26,3 до 23,5%) [6]. Найбільш перспективною для експорту є продукція рослинництва, особливо зернових і олійних культур. Так, у 2014 р. частка експорту, що припадала на зернові культури, становила 37,9% від загального обсягу товарів аграрного сектору (у т.ч. кукурудза — 32,4%, пшениця — 4,4%), насіння і плоди олійних рослин — 19,3%, жири та олії тваринного або рослинного походження — 16,6% (олія соняшникова — 14,2%).

Найбільші обсяги експортних поставок пшениці в Азію напрямку були до Пакистану (502,8 тис. т), Південної Кореї (499,2 тис. т), Таїланду (437,1 тис. т) [6]. У 2014 р. обсяг торгівлі сільськогосподарською продукцією з країнами ЄС досяг 11,9 млрд дол., у тому числі, експорт — 7,6 млрд дол. У порівнянні з показниками 2013 р. частка Євросоюзу в загальному обсязі продажу продукції АПК збільшилася з 26,6 до 35%. Найбільші експортні поставки були до Італії — 14,5% від загального обсягу експорту до країн ЄС (зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження — 488 млн дол.), Іспанії — 6,9% (зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження, залишки і відходи харчової промисловості на суму 591 млн дол.), Нідерландів — 6,5% (зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження 577 млн дол.).

У 2016 р. українські підприємства експортували до Китаю сільськогосподарської продукції на 1,02 млрд дол., що у 12 разів перевищує показник 2012 р. (85,7 млн дол.), а його частка в структурі експорту аграрної продукції зросла від 0,5% до 6,7%. Найбільше до Китаю Україна поставляла соняшкову олію (24% у структурі українського аграрного експорту), пшеницю (18%), кукурудзу (17%) і соєві боби (6%) [5].

Азійський регіон вже давно став лідером українського експорту. Але в 2016 р. зростання товаропотоку в цьому напрямку утримується на мінімальних позначках, а загальний експорт навіть зменшився на 1,4% і становив 4818,2 млн дол., що менше на 68,2 млн дол. порівняно з 2015 р. Країни Азії залишаються на першому місці в структурі експортного обігу товарів аграрної галузі. Наразі їхня частка досягла 40,4%. У 2016 р. обсяг експорту пшениці збільшився на 74,6%, соняшникового насіння закуплено в 7 разів більше ніж попереднього року, а цукру — у 8 разів. Постачання кондитерських і хлібобулочних виробів у цей регіон

Таблиця 4. Експорт основних видів сільськогосподарської продукції за 2011–2015 рр., млн дол. США

Продукція	Роки					2015 р. у % до	
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2014
Всього експорт	68394,2	68809,8	63312,0	53913,5	38134,8	55,8	70,7
Рослинництво, в тому числі:	5531,9	9213,9	8875,9	8736,2	7972,2	144,1	91,3
– зернові культури;	3617,1	6999,9	6371,3	6544,1	6057,9	167,5	92,6
– насіння олійних культур;	1434,8	1753,9	2048,1	1687,7	1475,4	102,8	87,4
– овочі	132,9	138,5	112,7	129,9	97,2	73,1	74,8
Тваринництво, в тому числі:	936,6	961,3	1084,1	1014,6	823,5	87,9	81,2
– живі тварини;	9,8	7,7	13,0	14,5	25,6	261,2	176,6
– м'ясо на субпродукти;	197,9	315,9	348,6	381,8	377,7	190,9	98,9
– молоко та молочні продукти	703,8	612,4	691,7	575,5	386,5	54,9	67,2

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [7].

зросло більше як удвічі. Зазвичай азійський ринок надає перевагу українським зерновим та олійним культурам, також є попит на відходи та залишки харчової промисловості (висівки, макуха, кормове борошно, відходи обробки зернобобових тощо). Однак зафіксовано зниження експорту окремих товарів. Так, на 39,4% (348,4 млн дол.) зменшилося постачання кукурудзи, на 30,1% (148,3 млн дол.) ячменю, продаж насіння сої знизився на 36,4% (153,5 млн дол.), ріпаку — на 77,3% (77,6 млн дол.).

Зростає товарообіг між Україною та африканськими країнами. За статистичними даними дев'яти місяців 2016 року він досяг 1698,6 млн дол., що на 10% перевищує показник 2015 року. Основна частка українського експорту в цьому регіоні припадає на Єгипет, Лівія, Туніс та Марокко. Збільшується експорт до Африки насіння сої, пшениці, ячменю, м'яса, птиці, живої великої рогатої худоби, солоду, пшеничного борошна, сушених овочів, томатів, насіння льону, яєць та шоколаду. Африканський регіон зазвичай надає перевагу українським зерновим — пшениці, ячменю та кукурудзі. Загальний обсяг експорту цієї групи продукції — 1025,1 млн дол. Мають попит також олійні культури, як-от насіння сої, соняшнику та льону, яких експортовано на суму 184 млн дол. Третє місце посіли олія соняшникова, соєва, інші жири та рослинні олії, експорт яких становив 139,3 млн дол.

Товарообіг із країнами СНД у звітному періоді зменшив обсяги більш як на 25%, а його частка в загальній структурі експорту була на рівні 7,1%. Зниження показників зумовлено пошуком українськими операторами вигідніших контрактів і диверсифікацією ринків. Найбільша частка експорту в ці країни припадає на Білорусь, товарообіг з якою сягає 31%, що становить 298 млн дол. На другому місці Казахстан — 16,7%, 160,8 млн дол. Третє місце посіла Мол-

дова — 16,6%, 159,3 млн дол., далі Росія — 13,4% (128,6 млн дол.) та Азербайджан із часткою 9,5% (близько 91 млн дол.).

Зафіксовано у 2016 р. приріст експорту продукції товаровиробників України до країн Єврозони: на 150% збільшилося постачання олії, на 83% — цукру, удвічі підвищився експорт переробки плодово-овочевої продукції. Максимальних показників досяг обсяг продажів до Євросоюзу маргаринової продукції — збільшення у 5 разів. Отже, наведені статистичні дані свідчать про розширення експорту продукції з високою доданою вартістю, про що існували домовленості ще до початку співпраці з європейськими партнерами. Але вже на початку 2017 р. було обрано 85% квот, отже, протягом року очікується збільшення обсягів. Наразі Євросоюз пропонує наступне: на 100 тис. т підвищити експорт пшениці, на 350 тис. т — постачання ячменю і на 650 тис. т — кукурудзи. Також Євросоюз збільшує квоти на інші продукти та має намір отримувати від України до 500 т виноградного соку, до 5 тис. т перероблених томатів, до 4 тис. т вівса, до 3 тис. т меду, інших перероблених сільгосппродуктів — до 7,8 тис. т. Наведені норми були ухвалені завдяки постійній роботі українських представників в Євросоюзі, вони мають бути затвержені Європарламентом і Радою Євросоюзу.

Входження України до зони вільної торгівлі свідчить про зростання темпів експорту до країн Європейського Союзу, приріст якого за 2016 р. становив 3%. Україна увійшла до топ-3 країн, які фактично годують Європейський Союз, тобто поставляють агропродукцію. Україна є найбільшим постачальником до Європейського Союзу насамперед зерна. Далі його переробляють у суміші з твердих і м'яких сортів пшениці на борошно, з якого виготовляють італійські та іспанські макарони й інші продукти харчування. Також Україна є одним із най-

Таблиця 5. Обсяг використаних квот ЄС, станом на 1 квітня 2016 р.

Назва продукції	Харчові продукти	Пшениця	Кукурудза	Ячмінь	Цукор	Вистівки	Виноградний і яблучний соки	Оброблені томати	Крохмаль	Солод	Ячмінна крупа	Мед	Овес
Обсяг квоти, тис. т	2,0	950,0	400,0	250,0	20,1	17,0	10,0	10,0	10,0	7,0	6,3	5,0	4,0
Використано, %	7,0	98,0	100,0	90,0	100,0	78,0	100,0	100,0	6,0	8,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розрахованими за даними [8].

більших постачальників олії як сировини, з якої виготовляють в Євросоюзі масложирову продукцію.

У 2016 р. український експорт круп зріс на 25%. Поставлено 20,7 тис. т цієї продукції, що порівняно з 2015 р. більше на 4,1 тис. т, або на 24,7%. Приріст експорту круп у 2016/2017 маркетинговому році забезпечено за рахунок кукурудзяної крупи, якої найбільше закуповують Єгипет і Ізраїль, в яких імпорт зріс у півтора рази. Україна почала поставляти крупи в Малайзію й Саудівську Аравію. При цьому в деякі країни Україна збільшила поставки в рази, в інші тільки на кілька відсотків. Збільшення експорту аналітики майже однотайно вважають єдиним фактором, що істотно вплинув на збільшення у 2016 р. виробництва круп. Станом на кінець 2016 р. частка продукції з доданою вартістю (готової або напівготової, наприклад, у формі напівфабрикатів), яку експортувала Україна, становила лише 15% від загального аграрного експорту. Це були молочні, м'ясні, борошномельно-круп'яні продукти та інші товари з високим рівнем доданої вартості. Протягом останніх років аграрний сектор посідає одне з провідних місць серед секторів, які дають країні валюту. Загалом на аграрний експорт припадає 40% від валютних надходжень України (табл. 4).

Проаналізувавши наведені дані таблиці 1, можна зробити висновок, що загальний експорт продукції у 2015 р. у порівнянні з початком аналізованого періоду скоротився на 44,2% і становив 38134,8 млн дол., у 2015 р. у порівнянні з 2014 р. скорочення відбулося на 29,3 відсоткові пункти. Така ситуація спричинена зменшенням валового збору продукції та не відповідністю товару, який експортується європейським стандартам. Найбільший обсяг експорту за період 2011—2015 рр. припадає на продукцію рослинництва — це більше половини експорту сільськогосподарської продукції. Саме по цій групі товарів формується основна частина експорту усієї агропродовольчої продукції: за даними 2015 р. це 7972,2 млн дол., де

зернові культури становлять третину загально-го експорту.

Основні товарні групи аграрного експорту з України традиційно включають: зернові культури (12,1% загального експорту з України у 2014 р., причому близько 60% українського експорту зернових становить кукурудза і лише 30% — пшениця), насіння олійних рослин (3,1%), жири та олії тваринного або рослинного походження (7,1%), готові харчові продукти (5,7%), молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед (1,1%). Водночас Україна є нетто — імпортером живих тварин, риби, горіхів та спецій, продуктів з м'яса та риби.

Досягнуті показники України в експорті за аналізований період сприяють розширенню ринків збуту, збільшення української присутності у світі, зростаючі обсяги виробництва та експорту — все це є невід'ємним доказом того, що Україна неспроста історично вважалася потужною сільгосподарською державою.

Для України досить значними та стратегічно важливими є торговельні відносини з Китаєм, Південно-Африканською Республікою та Кореєю. У 2017 р. робота в цьому напрямку буде вестися в руслі розширення вже існуючої співпраці та зміцнення присутності України в регіоні. Продовження роботи вимагає процес підготовки угод з Туреччиною та Ізраїлем про створення зони вільної торгівлі з цими країнами. Триватиме робота з Європейським союзом, мета якої поглиблення відносин з європейським ринком. Окремим питанням постає обговорення розширення обсягів квот українських товарів, що експортуються до Євросоюзу. А взагалі головним питанням просування вітчизняної продукції до європейського регіону є створення системної відповідності наших законів до європейських. Відповідна політика повинна стосуватися не тільки підприємств — експортерів, але й всіх агровиробників, враховуючи те, що українські продукти набувають популярності на столах мешканців не тільки Євросоюзу, а й світу загалом.

Україна має високо орієнтовний потенціал у плані експорту аграрної продукції до країн ЄС. Цьому посприяла Угода про асоціацію, яка набула чинності для країн — партнерів з 1 січня 2016 р. За цією Угодою Європейський союз надає на сільськогосподарську групу товарів України певний обсяг (квота), яка не оподатковується. Так у 2016 р. за традиційними видами аграрної продукції Україна практично використала квоти ще у I кварталі, а за іншими — не здійснює поставок, або здійснює в невеликих обсягах (табл. 5).

Україна залишається одним із лідерів експорту рослинницької продукції і поки що не намагається просунути на світові ринки високотехнологічну продукцію, особливо на європейські ринки.

Ратифікація кредитних домовленостей може вважатися однією зі значних подій минулого року, позитивні наслідки якої відчують фермери в 2017 році. Таке вагоме фінансове підґрунтя може спричинити не тільки зростання виробництва, але й освоєння нових ринків і зміцнення українськими аграріями своїх позицій на вже відомих торгових просторах. Враховуючи економічну ситуацію, в Україні в короткотерміновій перспективі будуть розвиватися уже традиційні для останніх років експортно орієнтовані галузі сільського господарства з вирощування соняшнику, пшениці, кукурудзи, ячменю, сої та ріпаку. Щодо галузей тваринництва, то перспектив загалом не багато, окрім продукції птахівництва, молочного скотарства та частково свинарства.

У зв'язку із цим географічно український експорт буде рухатися в азійському та африканському напрямі, задовольняючи потреби країн найперше у зерні та частково тваринницькій продукції. Важливим напрямом експорту буде і європейська зона торгівлі, однак залишиться ризик не заповнення квот щодо продуктів харчування та продукції переробної промисловості.

Для подальшого розвитку "аграрного" експорту Україні необхідно вести внутрішню політику стимулювання виробництва не тільки сировини, а якісних та безпечних продуктів харчування, продукції переробної промисловості, що дозволить заповнити вільні ніші на світовому ринку високотехнологічної продукції і покращити показники експорту загалом.

ВИСНОВКИ

Важливим напрямом забезпечення аграрних підприємств є посилення їх конкурентоспроможності на європейському продовольчому

ринку. Актуальними є питання перетворення вітчизняного ринку на ринок збуту європейського продовольства та продукції сільського господарства. Низький рівень конкурентоспроможності української аграрної продукції на європейському продовольчому ринку формують: низька ефективність цієї галузі порівняно з іншими країнами; невідповідність структури українського експорту попиту країн ЄС на сільськогосподарську продукцію; невелика частка підприємств, сертифікованих за міжнародними стандартами. До стримувальних факторів конкурентоспроможності національних підприємств на світовому ринку можна віднести: нерозвиненість інфраструктурного забезпечення аграрного сектору, недосконалість фінансово-кредитного обслуговування аграрних виробників, дисбаланс у вітчизняній та світовій системі стандартів і недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок. Окрім доцільності удосконалення та усунення вищезазначених невідповідностей, удосконалення форм і методів господарювання, розвитку сільських територій та посилення інноваційного розвитку, важливим є оцінка можливості адаптації провідного світового досвіду забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств на вітчизняному просторі.

Ратифікація Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) та ухвалення режиму найбільшого сприяння (РНС) між ними забезпечує сприятливі умови розвитку зовнішньоторговельної діяльності вітчизняного аграрного бізнесу. Це створює можливість диверсифікувати ринки збуту та знизити конкурентні ризики сільськогосподарських підприємств. Основна вигода експорту на європейські ринки пов'язана із відкриттям квот на безмитну поставку продукції. Однак ввезення продукції до країн-учасників ЄС понад встановлений квотою обсяг здійснюється за конверсійними ставками мита, які за деякими групами товарів є дуже високими. Це значно знижує цінову конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників. Водночас конверсійні ставки імпортного мита, встановлені у межах РНС, нижчі за автономні ставки, що діють на території країн ЄС. Враховуючи зазначене, умови, що діють у межах ЗВТ, товаровиробник має розглядати у якості: 1) розширення доступу на європейські ринки; 2) можливість експортувати продукцію на європейські ринки за нульовою ставкою імпортного мита; 3) можливість скоротити митні платежі за рахунок різниці між автономною ставкою та став-

кою РНС. Крім того, Україна є країною-бенефіціаром генералізованої системи преференцій (ГСП) ЄС, що передбачає використання як нульових ставок імпортного мита, так і знижених порівняно із ставками РНС, ставок для деяких груп товарів.

Необхідно додати й те, що підприємства, які спроможні експортувати продукцію на європейські ринки, на внутрішніх ринках володіють такими перевагами, як низька собівартість, висока якість та безпечність продукції. Спільною причиною обох зазначених проблем є невідповідність продуктів вітчизняного виробництва європейським стандартам якості та безпеки. Якість у європейському співтоваристві нарівні з ціною віднесено до ринкових стандартів, які є суб'єктивною характеристикою товару, що варіює залежно від споживача. До об'єктивних характеристик продукції належить безпека, яка регулюється стандартами, що визначають сукупність санітарних, фітосанітарних і технічних вимог.

Література:

1. Національний банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>

2. Україна в рейтингу за індексом залучення країн світу до міжнародної торгівлі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/ukrayina-v-reytingu-zaluchennya-krajin-svitu-do-mizhnarodnoyi-torgivli-2016>

3. Світовий банк в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>

4. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році". — К.: НІСД, 2016. — 688 с.

5. Ковальчук Т. Світові потреби й українські перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.agro-business.com.ua/agrobusiness/archive.html?func=show_edition

6. Кобута І.В. Оцінка наслідків державного регулювання експорту зерна в Україні / І.В. Кобута // Економіка і прогнозування. — 2014. — № 4. — С. 139—147.

7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

8. Сьогодні.ua [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.segodnya.ua>

9. Економічна статистика: Сільське, лісове та рибне господарство [Електронний ресурс].

— Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/cg.htm

10. Експорт української аграрної продукції до Китаю за останні 5 років [Електронний ресурс] // УНІАН. — 2017. — Режим доступу: <https://economics.unian.ua/agro/1866021-eksport-ukrajinskoji-agrarnoji-produktsiji-do-kitayu-za-ostanni-5-rokiv-zris-u-12-raziv.html>

References:

1. National Bank of Ukraine (2018), available at: <https://www.bank.gov.ua/> (Accessed 28 Feb 2018).

2. Economic Discussion Club (2016), "Ukraine in the ranking on the index of attracting countries of the world to international trade", available at: <http://edclub.com.ua/analitika/ukrayina-v-reytingu-zaluchennya-krajin-svitu-do-mizhnarodnoyi-torgivli-2016> (Accessed 28 Feb 2018).

3. The World Bank in Ukraine (2018), available at: <http://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (Accessed 28 Feb 2018).

4. NISD (2016), Analitichna dopovid' do Schorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy "Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovysche Ukrainy v 2016 rotsi" [Analytical report to the Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine "On the Internal and External Situation of Ukraine in 2016"], NISD, Kyiv, Ukraine.

5. Koval'chuk, T. (2011), "World needs and Ukrainian perspectives", available at: http://www.agro-business.com.ua/agrobusiness/archive.html?func=show_edition (Accessed 28 Feb 2018).

6. Kobuta, I. V. (2014), "An assessment of the consequences of state regulation of grain exports in Ukraine", *Ekonomika i prohozuvannia*, vol. 4, pp. 139-147.

7. State Statistics Service of Ukraine (2018), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 28 Feb 2018).

8. Segodnia.ua (2018), available at: <https://www.segodnya.ua> (Accessed 28 Feb 2018).

9. State Statistics Service of Ukraine (2018), "Economic statistics: Agriculture, forestry and fisheries", available at: http://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/cg.htm (Accessed 28 Feb 2018).

10. UNIAN (2017), "Export of Ukrainian agricultural products to China over the last 5 years", available at: <https://economics.unian.ua/agro/1866021-eksport-ukrajinskoji-agrarnoji-produktsiji-do-kitayu-za-ostanni-5-rokiv-zris-u-12-raziv.html> (Accessed 28 Feb 2018).

Стаття надійшла до редакції 06.03.2018 р.